

Horsens købstad

Oprindelse og udvikling indtil reformationstiden

SAGN OG VIRKELIGHED

Af tidl. skoledirektør J. K. Jensen, Horsens

IV.

DET var altsaa oprindelig en fiskerbefolkning, der holdt til i Horsens. Fiskeri var af saa stor betydning for byens grundlæggere, at minderne derom har holdt sig levende helt op til nutiden. Paa det vestre endestykke af munkestolene i nordsiden af Klosterkirkens kor findes et udskåret billede af fiskernes værnehelgen, St. Antonius, udstyret med et vaabenskjold med billede af tre fisk.

Dette billede blev af en stor del af byens befolkning helt op mod slutningen af det 18. aarhundrede opfattet og fortolket som forestillende en gammel kone, der bar et fad med sild. Hun havde i sit lange liv fisket i aaen og fjorden og handlet med fangsten i Horsens, og af fortjenesten derved havde hun — fortæller sagnet — opsparet saa meget, at hun inden sin død havde

kunnet bekoste Klosterkirken opført.

Fiskerbefolkningen havde jo ved med flid at røgte sin dont ernæret sig selv og skaffet den nærmeste omegns befolkning et godt og billigt næringsmiddel. Men paa fiskeri og jagt kunne der ikke opbygges et by- eller købstadssamfund, selv om de ydre betingelser iøvrigt var de bedst mulige. „Pladsens centrale“ og i enhver henseende udmærkede beliggenhed her ved den inderste vig af den brede, fiskerige fjord i en skøn egn omgivet af Jyllands frugtbarste og senere forholdsvis talrigeste befolkede herreder, hvor der da ogsaa efterhaandne nær ved og rundt omkring fremstod 10 større og mindre herresæder og borge — kunne simpelthen ikke være bedre.

Savnet af en købstad paa stedet med den opgave for borgerne ved indførsel og udførsel af manglende

eller overflødige varer at betjene beboerne i byen og det rige opland havde alt længe været føleligt, saaledes at her altsaa fandtes udmærkede livs- og næringsbetingelser for en driftig handels- og haandværkerstand. Den nødvendige beskyttelse regnede man dengang med, at kongen ville yde, og den blev jo ogsaa efterhaanden i alt fald en kort tid ydet — først af „Vandborg“ og senere af „Horsnæsgaard“, opført i det nuværende „Stjernholmskvarter“, omtrent ud for østenden af „Burgegade“, den nu ved en misforstaaelse kaldede „Borgergade“. Man regnede derfor ogsaa med, at det var ved den historiske tids begyndelse, at den koloni af købmænd („Mercatores“) — rimeligvis fra „Hedeby“ (Slesvig) — slog sig ned her og paa Blæsbjerg bakkes sydkraaning grundlagde deres by.

Et gammelt sagn beretter, at denne koloni — efter paa farten ind ad fjorden at have passeret Hjarnø og Alrø — havde faaet øje paa næssets omrids — bakkedraget herinde med tæt skov paa kammen — fandt, at landskabet lignede en kæmpe stor hest (hors). Og da de gik i land paa Wolenæs odde, var det første, de fik øje paa, en flok heste, der havde søgt læ ved Lindskovene. Hestene tog straks flugten ind over arealerne vestpaa, og ved at følge i deres

spor kom kolonisterne til fiskernes bosted inde ved aaen. De fandt hurtigt et saadant behag i stedet, at de slog sig ned her, og med kongens bifald efterhaanden opførte den lange række af boder til beboelse og forretningsbrug, der dækker sydsiden af den senere Algade, nu Søndergade, fra Graven og østpaa til det nuværende torv med baggrund helt ned til aaen, saaledes som det i de fleste tilfælde ses endnu den dag i dag. Under kongens beskyttelse, ydet først fra „Vandborg“ og senere fra „Horsnæsgaard“, øvede de her i nogenlunde tryghed deres dont. Det er derfor ogsaa forstaaeligt, at de enedes om at give deres by navnet Horsnæsby, senere Horsnæs og efter reformationen Horsens.

Et andet gammelt sagn — „vor egen tradition“, som byens indvaanere saa sent som 1752 paastod var den rette med hensyn til byens grundlæggelse — gør gældende, „at en sejlendes mand skal om vintrens tide være kommet ind i fjorden og ingen steder saa hus. Da han steg i land paa Wolenæs odde, fik han øje paa en hest, som i det kolde vejr søgte efter læ. Den tog selvfølgelig straks flugten, da den saa manden, og da han fulgte efter den, kom han til fiskernes bosted, som

han gav navnet Horsnæs by efter næsset“.

Det var jo ogsaa Lindskovene og hesten, der kom til at afgive motiv til byens segl, der omtales første gang i aaret 1360. I det ældste bevarede bysegel fra 1368 ses billedet af en gaaende hest foran et stiliseret lindetræ. Randinskriptionen er saalydende: „Singinum Civium I (n Hors) nes Dei Gra(cia)“, der er blevet oversat saaledes: „Af Guds naade borgernes segl i Horsens“. De tre bølgelinier blev opfattet som hentydning til vandene, der paa tre sider omgiver byen og dens tilliggende, medens hesten, der er hvid med fyldig manke og hale, naturligvis peger paa første led i bynavnet. De syv stængler eller grene med stiliserede blade paa lindetræet bag ved hestefiguren, der i nyere udgaver har faaet form som et løvrigt træ, blev sikkert benyttet som sindbillede, hvor det hellige syvtal spillede en rolle.

En i sin tid meget udbredt teori om, at Horsens blev grundlagt og fik navn efter søkongen Hors, der efter sagnet stammede fra Angel og levede her i Horsens i det 5. aarhundrede som en vældig erobrere, der endog havde underlagt sig Engelland. Baade Saxe og Anders Sørensen Vedel er gaaet ind for rigtigheden af denne forklaring. Men det-

te har lige saa lidt tilknytning til virkeligheden som professor C. i r. Wadskiers i bogen „Poetisk Skueplads“ fremsatte paastand, at navnet Horsens by skal være identisk med „Hothernes by udi Juttland“. Byen skulle altsaa være grundlagt af kong Hother, som professoren mente havde resideret i Horsens. Denne teori inspirerede endog professoren til at skrive et langt digt, hvori han, efter at have beskrevet de kgl. residenssteder paa øerne, fortsatte saaledes:

Jeg hidser atter sejl og mig paa
bæltet giver
at stikke over til de ædle Cimbrers
land.

Jeg indkvarterer mig i Horsens,
mens jeg skriver,
hvad jeg om stadens navn og
opkomst træffer an.

Slip Horsens! Slip kun løs den
hoppe af dit vaaben!
Hvad ære er der ved at hedde
Horse-by?

Medmindre, at den Hors, som
Engelland stod aaben,
vor danske Angelbo dig haver
bygd af ny.

Du hedder Hothers Næs for alle
disses næse,
som vil dig gøre til en lumpen
hestestold.

Kast kun i Saxe og og bed Dem,
de vil læse,
hvad han optegner om dit
adelskab og old.

Da skal du se, du er en gammel
kongedotter,